

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת תולדות תשס"ב

מידת האמת - שיהיו פיו וְלִבּוֹ שְׁוִים

ערך: עדיאל מס

זקוק לתיקון...). השואל הרי רצה לדעת, האם הוא מאחר לאוטובוס או למנין, או למשהו אחר שרוצה להספיק אליו, וא"כ מעוניין הוא לדעת מה השעה באמת, ולא מה השעה בשעון של הנשאל. ומה שניסח השואל את שאלתו בלשון "מה השעה אצלך", אין זה אלא מפני שרצה לומר לנשאל שאיננו מבקש ממנו לערוך סקר מקיף לברור השעה המדוייקת, אלא מעוניין לדעת רק מה השעה אצל הנשאל וזהו, בלא שיטרח יותר מדי. אבל אם הנשאל יודע שהשעון שלו ממחר פרק זמן ניכר, צריך לענות לשואל כפי הזמן האמיתי, ולא כפי הזמן שבשעון שלו, שהרי סוף סוף לא לכך נתכוין השואל. זה מה שיעקב אבינו עושה. יעקב יודע שיצחק אבינו אינו מעוניין לברך רשע, יצחק אבינו מעוניין לברך רק צדיק, אלא שיש ליצחק טעות, הוא סבור שעשו צדיק יותר מיעקב (עי' רש"י בראשית כה, כח), ועל כן החליט לברך את עשו. כיון שכך, מדבר יעקב עם יצחק ע"פ המושגים של יצחק: "אנכי עשו בְּכֶךָ", אני הוא הצדיק מבין שני בניך, תכונה אשר לפי דעתך היא תכונתו של עשו.

אם גם כשנאלץ יעקב שלא לומר אמת, השתדל ככל שניתן למעט בשקר, כל שכן כשלא היה לו הכרח לשקר, אז ודאי היתה האמת של יעקב אבינו אמת שלמה, "פְּלֹבֹ כֵן פִּי", ללא כל סתירה בין הפה לבין הלב. אדם אחר, שאינו זהיר במידת האמת כמו יעקב, לפעמים גם כשאומר אמת, הרי זה בעצם שקר. כלומר: הדברים יכולים להיות אמת מבחינת המציאות, אבל מבחינת הכרת הלב של האומר, הם שקר, חסר בהם ה"פְּלֹבֹ כֵן פִּי", הלב אינו שלם עם הדברים שהפה מוציא. למשל: אדם מכנה את פלוני בתארי כבוד: "הרב הגאון" וכו', ובלבו סבור שאותו פלוני כלל איננו רב גאון, ורק משום חנופה מכנה הוא אותו בתארים אלו. יתכן שהאמת היא שאותו פלוני הוא אכן רב גאון, ובכל זאת כיון שהאומר איננו סבור כך, הרי שחסר לו ב"פְּלֹבֹ כֵן פִּי", והרי זה כדובר שקר. כל שכן אם אותו פלוני באמת איננו רב גאון, שאז ודאי שהדברים הם דברי שקר גמורים. דוגמא נוספת: אדם אומר על עצמו: "אני הקטן" וכו', ובלבו כלל איננו סבור שהוא קטן, ומה שמתאר את עצמו כך, זהו רק מפני שסבור שכך נאה וכך יאה לו לתאר את עצמו, מפני הצניעות. יכול להיות שהאמת היא שאדם זה הוא באמת קטן, ואולי אף יותר ממה שמתכוין לומר על עצמו, אבל הוא הרי חושב את עצמו לגדול, וא"כ שוב אין זה "פְּלֹבֹ כֵן פִּי", אין כאן התאמה בין הפה והלב.

איוב וְרָעִי מִתְּנַפְּחִים, הָרָעִים מוֹכִיחִים אֶת אִיּוֹב, אומרים לו שקרה לו מה שקרה מפני שמעשיו אינם שלמים. אומר על כך הקב"ה לאלפיז: "חרה אפי בך ובשני רְעִיךָ, כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב" (איוב מב, ז). איוב אמנם לא צדק בטענותיו, שכן היתה לקב"ה סיבה לפגוע באיוב, אבל איוב דיבר מכאב לב, ו"אין אדם נתפס בשעת צער", כפי שלומדת הגמ' מאיוב (ב"ב טז, ב). אבל אתה, אליפיז, יחד עם רעך, שטענתם שה' העניש את איוב על חטאים שבידו, "לא דברתם אלי נכונה". טענותיכם לא באו מעומק לבכם, מן ההכרה הפנימית שלכם. למרות שאפשר

"ויעקב איש תם, יֵשֵׁב אֶהְלִים" (בראשית כה, כז). מה פירוש "איש תם"? מסביר רש"י: "פְּלֹבֹ כֵן פִּי... שאינו חריף לרמות". גם אברהם ויצחק לא היו רמאים, ח"ו, ובכל זאת - "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ), מי שהצטיין במידת האמת הוא יעקב [וכן "תתן... חסד לאברהם" (שם), אין הכוונה שרק אברהם עסק בחסד ויצחק ויעקב לא עסקו בחסד ח"ו, אלא הכוונה היא שאברהם אבינו הצטיין במידה זו באופן מיוחד]. עד כמה דבק יעקב במידת האמת, ניתן לראות דוקא מהתנהגותו בשעה שבא במרמה אל יצחק אביו, להוציא ממנו את הברכות שהועיד לעשו. יעקב היה אנוס ע"פ הדבור (שנאמר לרבקה בנבואה - עי' אונקלוס בראשית כז, יג, ורמב"ן שם, ד) לשקר ולרמות את יצחק אביו, ואעפ"כ השתדל, עד כמה שהדבר היה אפשרי, שהדברים שיוציא מפיו יהיו דברי אמת. כשיצחק אבינו שואל אותו: "מי אתה בני"? אומר יעקב: "אנכי עֵשׂוֹ בְּכֶךָ" (שם, ט), ומבואר בזוהר ("א"א דף קס"ז ע"ב) שהתכוין לומר לו: "אנכי מי שְׁאָנִי, ועשו הוא בכורך" (וכעין זה פי' רש"י). ולכאורה קשה: האם כונה כזו מצילה את דברי יעקב מלהיות דברי שקר? ודאי שלא! אם ישאלו אדם: "מי אתה", והוא יאמר: "אני אהוד אולמרט ראש עיריית ירושלים", ובלבו יתרוץ את דבורו כך: "אני מי שאני, ואהוד אולמרט הוא ראש עיריית ירושלים", וכי תהיה זו תשובת אמת? ודאי שתשובה זו אינה אמת! ברור א"כ, שלולא היה יעקב אנוס לעשות מה שעשה, אסור היה לו להוציא מפיו דברי "אמת" שכאלו. מה התועלת א"כ בכוונות שמכוין יעקב בלבו, אם הדברים היוציאים מפיו אינם דברי אמת למרות כל כוונותיו? הוא אשר אמרנו: יעקב אנוס וּמְצָנָה היה לשקר, ואעפ"כ עד כמה שאפשר ניסה להתרחק מן השקר, ועל כן כיון מה שכוין. הרי הדבר מלמדנו, עד כמה היה השקר נתעב בעיני יעקב, איש האמת.

אבל מו"ר הרא"א דסלר זצ"ל הסביר כאן הסבר נוסף, מלבד ההסבר שכתב רש"י. הרב דסלר הסביר, שכשאמר יעקב "אנכי עשו בְּכֶךָ", אכן התכוין יעקב לומר שהוא הוא עשו. אמנם לא האדם עצמו שנקרא עשו, אבל אדם בעל תכונות אשר יצחק סבור שקיימות בעשו, ואשר בגללן החליט יצחק לברך את עשו ולא את יעקב. "אנכי עשו בְּכֶךָ" - אתה, אבי, סבור שעשו הוא הצדיק מבין שני בניך. אם זהו ה"עשו" אותו מבקש, א"כ אני הוא "עשו", שכן אני הוא הצדיק האמיתי מבין שני בניך. לוי היית יודע מה באמת טיבו של עשו (האמיתי), הרי לא היית מברך אותו כי אם אותי, וא"כ לפי שיקולך שלך, שרוצה אתה לברך את הצדיק מבין השנים - "אנכי עשו בְּכֶךָ", אני הוא אותו "עשו" אותו אתה חפץ לברך. נסביר את הדבר במשל (אינני זוכר אם הרב דסלר עצמו הסביר את דבריו ע"י משל זה, או לא. עכ"פ משל): אם ישאלו אדם שיוודע שהשעון שלו ממחר בפרק זמן ניכר: "מה השעה אצלך"? והוא יאמר שהשעה אצלו היא אחת עשרה (למשל), הרי אין תשובה זו אמת. אמנם השעה בשעונו של הנשאל היא אחת עשרה, ואולם ברור שלא זה מה שרצה השואל לדעת (אלא אם כן הוא שָׁעָן, ורוצה לברר אם השעון של הנשאל

האורח, ורק מפני הנימוס מלווה אותו, גם זה אינו אמת. גם כאן חסר ב"פֶּלְבּוֹ כֵּן פִּיּוֹ", המעשים והלב אינם שווים. לפעמים מותר אמנם לעשות כן, מפני השלום, אבל אין זו האמת בשלמותה. מסופר על החזון אי"ש, שבא אליו פעם אורח, וכשהאורח קם ללכת ציוה החזון אי"ש על אחד מתלמידיו ללוותו. שאלו את החזון אי"ש: האם אכן מגיע לאורח זה שהיה כאן הכבוד הזה, לשלוח עמו את אחד התלמידים ללוותו? אמר להם: מצד האמת לא מגיע לו כבוד כזה, אבל היות שאורח זה מחזיק את עצמו לאיש נכבד שמגיע לו כבוד כזה, על כן הענקתי לו את הכבוד שסבור הוא שמגיע לו. החזון אי"ש שינה כאן אפוא מן האמת, כדי שלא לפגוע באותו אדם. אמנם שינוי זה גרוע, לכאורה, מן השינוי ששינה הקב"ה, שהרי כאן עלול מעתה לחשוב אותו אדם שגם החזון איש חושב אותו לאדם נכבד, אבל כנראה שמפני השלום החליט החזון אי"ש שגם זה מותר.

בגמרא (סוטה מא, ב) יש מחלוקת, האם מותר לשנות מן האמת גם כדי להחניף לרשעים בעוה"ז. יעקב אומר לעשו: "כי על כן ראיתי פניך פְּרָאֵת פְּנֵי אֱלֹקִים וַתִּרְצָנִי" (בראשית לג, י). לדעת ריש לקיש התכוין יעקב להחניף לעשו בדברים אלו ולומר לו: "ראיתי פניך כל כך חשובה בעיני, כמו ראיתי פני מלאך!" ומכאן שמותר להחניף לרשעים בעוה"ז. ואולם רבי לוי חולק על כך וסובר, שכונתו של יעקב לא היתה להחניף לעשו, אלא לאיים עליו, ע"י שיבין מתוך דבריו של יעקב, שיעקב רגיל בראיית מלאכים, וא"כ לא כדאי "להתעסק" איתו, כדי שלא להסתבך... משל למה הדבר דומה? "לאדם שזימן את חבריו (לסעודה) והכיר בו (האורח במארחו) שמבקש להורגו. אמר לו: טעם חבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך". מתוך כך יבין המארח, שאורחו הוא אדם המקורב למלכות, ורגיל בבית המלך, וא"כ לא כדאי "להתעסק" איתו, כדי שלא "להסתבך" עם המלך. וזו היתה גם כוונתו של יעקב. על ירמיהו הגמ' אומרת (שם) שהחניף לחנניה בן עזור שהיה נביא שקר, שחנניה בן עזור אומר: "כה אמר ה'... בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל" (ירמיהו כח, ג), וירמיהו, במקום לצעוק: "נביא שקר אתה! ה' לא אמר דבר כזה!" אומר לו: "אמן כן יעשה ה', יקם ה' את דבריך אשר נבאת" (שם, ו), הלואי שיהיה כמו שאתה אומר. לפי דעה אחת בחז"ל (לכל הפחות) היתה בדברים אלו חנופה, אשר היתה גם הגורם (הרוחני) לכך, שירמיהו הוסגר אח"כ ע"י יְרָאִיָּה בן שלמיה בן חנניה, נכדו של אותו נביא שקר, למלך, ששם אותו בבית הסוהר (שם לז, יא-טז). כי "המחניף לרשע, סוף נופל בידו, ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו, ואם אינו נופל ביד בניו נופל ביד בן בנו" (סוטה שם). כי יש גבול עד כמה מותר לשנות, וגם אם מותר לשנות מפני השלום, אבל אסור (לדעת חד מ"ד) לשנות מפני השלום באופן הכולל כבר חנופה לרשעים, אלא א"כ הנסיבות כרוכות בפיקוח נפש, כפי שקרה לעולָא (נדריים כב, א), שעלה מבבל לא"י בלוויית שני מְלָאִים. בדרך נפל סכסוך בין המלווים, קם האחד ושחט את חברו, ר"ל. מיד לאחר הרצח, שאל הרוצח את עולָא: "יָאוֹת עֲבָדִי" (יפה עשיתי?) אמר לו עולָא: כן! ועתה לְ □ וּפְרָעָה לוֹ אֵת בֵּית הַשְּׁחִיטָה (כלומר: הַשְּׁלָם אֵת חֵיתוֹךְ הַצּוֹאֵר עַד הַסּוֹף). לאחר זמן בא עולָא אל ר' יוחנן, סיפר לו מה שקרה ושאל אותו: האם בתשובה שעניתי לאותו רוצח לא החזקתי ח"ו ידי עוברי עבירה? אמר לו ר' יוחנן: "נפשך הצלת". אלמלא היית

שהאמת אתכם, שהיסורים הגיעו לאיוב בגלל מעשיו, מ"מ "לא דברתם אלי נכונה", שכן טענותיכם לא נאמרו מתוך הכרה פנימית בנכונות הדברים [ואף שאלפיו וחבריו היו נביאים, בדבר הזה דיברו כנראה מעבר למה שרוח הקודש חייבה אותם לומר]. חסר היה לכם ב"פֶּלְבּוֹ כֵּן פִּיּוֹ", ועל כן "חרה אפי בכ ובשני רעיך".

אי התאמה בין הפה ללב עלולה לפעמים להיות כרוכה באיסור גמור של גניבת הדעת. חז"ל אומרים (חולין צד, א): "אל יסרהב (כלומר: אל יפציר) אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד", כגון שמזמין את חברו לאכול אצלו מחר ארוחת צהרים, ואח"כ אומר לו: "אוי, שכחתי שמחר עשרה בטבת!" (ובאמת כבר מלכתחילה לא התכוין להזמין לארוחה, רק הראה את עצמו כאילו רוצה להזמין, כדי לְהַקְאוֹת לוֹ כִּידִיד נֶפֶשׁ הַדּוֹרֵשׁ שְׁלוֹמוֹ וְטוֹבוֹתוֹ, וְאֵלְמָלָא שְׁהִיא מַחַר עֶשְׂרֵה בְּטַבְּת כִּלְל לֹא הִיא מְזַמֵּינוּ). אפילו עם גוי אסור להתנהג באופן כזה, כי "אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של גוי" (שם). אמנם אם יודע בעצמו שהיה מזמין את אותו אדם לסעודה גם אם כן היה אוכל אצלו, אז מותר להזמין למרות שיוודע שלא יאכל אצלו, ואין זו גניבת דעת (כן משמע בגמ' שם - ע"י סמ"ע חו"מ סי' רכ"ח סק"ט).

כמו אצל יעקב, יש פעמים שמותר לשנות מן האמת. חז"ל אומרים (ב"מ פז, א), שאפילו הקב"ה שינה מן האמת. שרה אמרה: "וַאֲדֹנָי זָקֵן" (בראשית יח, יב), והקב"ה מספר לאברהם ששרה אמרה "וַאֲנִי זָקְנָתִי" (שם, יג). מדוע שינה? מפני השלום (ב"מ שם). מה הכונה "מפני השלום"? אין הכונה שהיה חשש שאברהם אבינו יתקוטט חלילה עם שרה אילו היה שומע מפי הקב"ה את דבריה כהווייתם. ואולם מסירת דבריה המדוייקים של שרה לאברהם, עלולה היתה לגרום לפגימה דקה באהבה שרוחש אברהם לשרה, גם זו נקראת פגיעה ב"שלום" המתירה כבר לשנות מן האמת [לאמיתו של דבר, מסביר הרמב"ן (שם), לא שינה כל כך הקב"ה את דברי שרה, כפי שנראה למראית עין. שהרי מה באמת אמרה שרה אמנו? שרה צחקה בקרבה ואמרה: "אַחֲרַי בְּלִתי הִיְתָה לִי עֲדֹנָה וַאֲדֹנָי זָקֵן" (שם). מה פירוש "אַחֲרַי בְּלִתי הִיְתָה לִי עֲדֹנָה"? פירוש הדברים הוא, שכבר זקנתי, ולא יתכן שתהיה לי שוב עדנה ואלד. מה שאמר א"כ הקב"ה לאברהם, ששרה אמרה "ואני זקנתי", הוא אפוא אמת ויציב ונכון, וכל השינוי ששינה הקב"ה בדבריה של שרה התבטא אפוא בכך, שלא מסר לאברהם גם את המשך דברי שרה, שהוסיפה ואמרה גם "וַאֲדֹנָי זָקֵן". נמצא, שלא אמר הקב"ה לאברהם דברים ששרה כלל לא אמרה, כפי שמקובל לחשוב, אלא רק השמיט חלק מדבריה, אותו חלק שעלול היה להפר את השלום בין אברהם לשרה, לו היה מגיע לאזניו של אברהם]. אם הקב"ה שינה מפני השלום, מותר גם לנו לשנות מפני השלום, ועכ"פ יש להשתדל למעט את השינוי עד כמה שאפשר, כפי שראינו אצל יעקב, שהשתדל למעט בשקר עד כמה שהדבר ניתן.

לאור הדברים שדברנו, נמצא שאם אדם מרגיש שהוא מוכרח לומר לאורח שהטריח אותו מאד: "שמחתי לראות אותך", רצוי שיכוון בלבו: "שמחתי לראות אותך קם סוף סוף לצאת מכאן". אבל זהו רק אם מוכרח לומר כן. עדיף יותר שלא לומר לו משפט זה כלל, אם איננו מתכוין למשמעותו הפשוטה, שכן גם בתוספת הכונה הנ"ל, חסר כאן ב"פֶּלְבּוֹ כֵּן פִּיּוֹ", שכן משמעותם הפשוטה של המילים הללו, אינה זהה עם הכוונה שמכוין בלבו. אם אח"כ קם ללוות את האורח, כשבעצם סבור הוא שאין צריך ללוות את

לא יתרחש לפני שיסיים את לימודיו באוניברסיטה באמריקה. אומר אפוא דוד: "אחת שאלתי מאת ה', אותה אבקש - שבת בבית ה' כל ימי חיי". הדבר אותו אני שואל מאת ה', "שבת בבית ה' כל ימי חיי", לא מפני שכך מודפס בסידור מבקש אני אותו, אלא מפני ש"אותה אבקש", באמת ובתמים אני חפץ בו, זהו הרצון האמיתי שלי! החפץ חיים היה משתאה, איך זה שיהודי מתפלל בבוקר: "והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך", ולאחר התפלה איננו פותח אפילו את הגמ' כדי לבדוק, אולי התקבלה תפלתו, אולי פתאום יבין את הגמ'. אין זה אלא מפני שתפלתנו אינה אמיתית, שלא כמו הנביאים, שלא היו מזכירים בתפלתם דבר שלא היה מתאים להכרת לבם.

נתבונן עתה בעצמנו: התפלה שלנו, האם היא כנה? האם באמת יכולים אנו לומר כמו דוד, "אחת שאלתי מאת ה', אותה אבקש", שכל דבר שאנו מבקשים בתפלה, אנו באמת חפצים בו בכל לבנו? למשל: מבקשים אנו בכל בוקר: "אבינו, אב הרחמן, המרחם רחם עלינו", שלוש לשונות רצופות של רחמים, בלי הפסק ביניהם, כמדומני שאין מקום בתפילה בו אנו מדגישים כל כך את רחמי הקב"ה כמו בתפילה זו, ועל מה? לא על שנהיה בריאים או משהו אחר, אלא על "ותן פְּלִנְנוּ בינה, להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד". ודאי כולנו רוצים להיות חכמים, אבל האם באמת כל כך אכפת לנו שנדע פשט נכון בכל גמרא? האם באמת מבקשים אנו על כך בכל לבנו? וכן: "השיבנו אבינו" וכו'. האם באמת מתכוונים אנו להתפלל על עצמנו שה' ישיב אותנו בתשובה? אני הרי בסדר, איני צריך לשוב! כתוב בסידור "השיבנו אבינו", אז אני אומר "השיבנו אבינו", אבל הכונה ודאי איננה אלי אלא לאחרים, למשל לטדי קולק, שאותו יחזיר ה' בתשובה, אבל אני?! אני הרי בסדר, אותי אין צורך להחזיר בתשובה. "סלח לנו אבינו כי חטאנו", גם בזה אין הכונה אלי. אולי מתכוונים לשמעון פרס או למישהו כזה, אבל ודאי אין הכוונה אלי ח"ו. אף אחד לא יגיד כך בפיו, אבל השאלה היא האם בלבנו לא נמצאת מעין הרגשה כזו. "והשב את העבודה לדביר ביתך", האם באמת אכפת לנו כל כך שאין עבודה בדביר ביתך? האם באמת חסרים לנו שני הכבשים של קרבן התמיד? האם באמת מרגישים אנו שזה כ"כ חסר לנו? לא מרגישים. כך כתוב בסידור, ולכן אנו אומרים את הדברים, אבל השאלה עד כמה התפלה היא אמיתית אצלנו. אדם צריך להשתדל לפחות מעט, שהתפילה שלו תהיה אמיתית. "כי לישועתך קוינו כל היום", האם באמת כל היום אני מקוה לישועה? ראוי מאד לכיין במשפט זה. כי "לישועתך קוינו" מתפרש בשני מובנים: א' אנו מצפים לישועתך, שתושיע אותנו, שתפסק האינתיפאדה ושאר כל הצרות, ב' אנו מצפים לישועתך, לישועתך שלך, שתושיע את עצמך! יש היום כל כך הרבה חילול השם בעולם, כל כך הרבה כפירה, הן בתוך עם ישראל ח"ו והן באומות, ואנו מצפים שיעלם כבר חילול השם הנורא הזה, ושמך יתקדש בעולם. ושני הענינים האלו כרוכים הרי זה בזה, שהרי כשישראל נושעים גם הקב"ה נושע, כביכול, כמו שאמרו חז"ל: "ישועתו של הקב"ה - ישועתן של ישראל" (ויקרא ט, ג). יש לכיין אפוא לדברים הללו, ושיהיו הדברים האלו באמת חשובים לנו, ולא תהיה תפלתנו כפה ולא בלב.

אנו אומרים בכל בוקר: "ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה פ"א מ"א), כלומר: שכר ת"ת שקול כנגד כל המצוות שהזכרנו לפני

עונה לו כפי שענית, היה עלול להרוג גם אותך, ובמצב כזה מותר היה לך לשקר ולהחניף לרשע. זהו, כמובן, מקרה מיוחד של שינוי מן האמת בגלל פיקוח נפש, אבל המצב הטוב הוא כשהפה והלב יהיו שווים.

שיהיו פיו ולבו שוים, הוא גם ענין חשוב מאד בתפלה. הגמ' מביאה (יומא ט, ב): משה רבינו כתב בתורה: "הָאֵל־הַגְּדֹל הַגְּבֹר וְהַנּוֹרָא" (דברים י, יז). בא ירמיהו ואמר: "הא-ל הגדול הגבור" (ירמיה לב, יח), ולא אמר 'הנורא'. מדוע לא אמר 'הנורא'? - "נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו"? עוד מעט יכנסו הבבלים למקדש ויעשו שם כרצונם, אין מורא שמים בעולם, אותו מקום שיעקב אמר עליו: "מה נורא המקום הזה" (בראשית כח, יז), אינו מטיל כל מורא על הבבלים, וא"כ איך אפשר לומר 'הנורא'? א"א לומר 'הנורא' כשהגויים מקרקרין במקדש! אח"כ בא דניאל ואחריו גם נחמיה ואמרו: "הא-ל הגדול והנורא" (דניאל ט, ד; נחמיה א, ה), ולא אמרו 'הגיבור'. מדוע לא אמרו 'הגיבור'? - "נכרים משתעבדים בכניו, איה גבורותיו"? כמה ניכרת גבורת ה', אם ישראל משועבדים לאומות? אי אפשר לומר 'הגיבור' במצב כזה. באו אנשי כנסת הגדולה ואמרו: "אדרבה, זו היא גבורת גבורתו - שכובש את כעסו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקב"ה, היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות". דווקא בעומק הגלות והחורבן רואים את גבורת ה' ואת נוראותיו, כששָׁה פזורה נמצאת בין שבעים זאבים, והם אינם מצליחים לכלות אותה, בזה רואים את נוראות ה', ובזה רואים גם את גבורותיו, שהוא אינו ממהר להעניש את הרשעים, "מִי כְמֹכָה פְּאֵלֶם ה'" (שמות טו, יא) - "מי כמוך פְּאֵלִים" (גיטין נו, ב), שומע את הרשעים מנאצים ומגדפים אותו, ושותק. וא"כ גם עכשיו אפשר לומר "הא-ל הגדול הגבור והנורא". ואכן כך תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה לומר בתפלה (בברכת 'מגן אברהם' שבתפלת שמונה-עשרה), וכך אנו אומרים עד היום. אנשי כנסת הגדולה אמרו א"כ תירוצן, כיצד אומרים אנו "הָאֵל־הַגְּדֹל הַגְּבֹר וְהַנּוֹרָא" גם בגלות. שואלת אפוא הגמ': "ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה?" הרי משה אמר "הָאֵל־הַגְּדֹל הַגְּבֹר וְהַנּוֹרָא", איך א"כ הרשו לעצמם ירמיהו דניאל ונחמיה לשנות ממטבע שטבע משה? עונה הגמ': "מתוך שידועין בהקב"ה שאמיתית הוא, לפיכך לא כיזבו בו". הנביאים ידעו שהקב"ה אמת, ומעוניין על כן בתפלת אמת. ועל כן, הגם שאם כתוב בתורה "הָאֵל־הַגְּדֹל הַגְּבֹר וְהַנּוֹרָא" הרי שזו אמת נצחית, וגם ירמיהו דניאל ונחמיה לא כפרו בזה ח"ו, אבל מ"מ לאור הנסיבות שהיו בזמנם, ידעו בעצמם שבלבם אינם מרגישים כ"כ את אמיתת הדברים. וכשבלבם אין הם מרגישים כ"כ שגם עכשיו הקב"ה הוא גבור ונורא, למרות שבשכלם מאמינים הם בכך, אין הם מזכירים שבחים אלו בתפלתם. כי הנביאים התפללו רק על פי הכרת לבם, וקיימו "קְלָפוּ כֵן פִּי" גם בתפלה.

שמעתי פעם מחכם אחד ז"ל: מהו זה שאמר דוד המלך: "אחת שאלתי מאת ה', אותה אבקש" (תהלים כז, ד)? מדוע כפל דוד את לשונו ("אחת שאלתי", "אותה אבקש")? פירש אותו חכם כך: ישנם אנשים שמתפללים עבור דבר מסויים, ובעצם אינם חפצים בו כל כך. אדם מבקש "ותן טל ומטר לברכה", ואומר בלבו: הלואי שלא ירד גשם, כי היום יש לי חתונה. אדם מבקש: "וקבצנו מהרה מארבע כנפות הארץ", ובלבו הוא מקוה שהדבר

אפילו על עשר לירות, אם אוותר למישהו על העמוד, הרי זה רק מראה שהתפילה לא שווה אצלי אפילו עשר לירות! כך טען אותו יהודי, ולר' שלום לא היתה באמת תשובה לטענה הזו. כי זוהי אכן טענה אמיתית. אם על עשר לירות אינני מוותר ועל ה"עמוד" אני כן מוותר, אין זה אלא שהתפלה לפני ה"עמוד" איננה שווה אצלי יותר מעשר לירות. הויתור הגדול שעשה ר' ישראל, לא יחשב לויתור גדול אילו גם אני אנהג כן, כי אצלי אין ערך התפלה מופנם כמו אצל ר' ישראל מסלנט, וא"כ גם הויתור עליה לטובת יהודי אחר, לא יחשב לויתור גדול, ואולי אף לזלזול יחשב לי.

אנו מאמינים שהתורה שווה יותר מכל הון, שרים בשמחת תורה: "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" (תהלים קיט, עב), אבל לחיות את זה, להרגיש את זה - זהו כבר ענין אחר, קשה הרבה יותר. כל אחד יודע שהתורה קדושה יותר מכל דבר אחר, שצריך לכבד את התורה, ובכל זאת אני רואה לפעמים שמעמידים את הגמרא או ספרי קודש אחרים כשהם הפוכים עם הראש למטה, או שהדף הראשון למטה והאחרון למעלה, או מה שגרוע עוד יותר מצד דין, שמניחים על הספרים כל מיני חפצים: עט נובע, מעיל, מילון עברי-אנגלי או משהו אחר. אמנם כל אלו הם מכשירים ללימוד, אבל למכשירים אלו אין קדושה, הם אינם אלא הרקחות והטבחות שמשרתות את התורה, וא"כ א"א שהטבחת תשתרר על המלכה! חז"ל אמרו: "כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות" (אבות פ"ד מ"ו), צריך לכבד את התורה. אחאב המלך היה רשע גמור, עבד ע"ז, ועשה עוד דברים חמורים, ואעפ"כ זכה לעשרים ושנים שנות מלכות מפני שכיבד את התורה (סנה' קב, ב), שנלחם נגד בן הדד מלך ארם שרצה לקחת ממנו את ספר התורה (עי' מל"א פרק כ', וברש"י שם פס' ו). גם אצל בני ילי רואים כמה כיבדו את התורה, למרות כל מה שחטאו. כשמגיעה השמועה על מה שקרה במלחמה נגד פלשתים, נאמר: "אשת פינחס (בן ילי) הָרָה לָלֵת, ותשמע את השמועה אֶל הַלֶּקַח ארון האלקים ומת חמיה וְאִישָׁהּ, ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צָרִיָה" (שמו"א ד, יט). ומה היא אומרת? "וּכְעַתְּ מוֹתָהּ, ותדברנה הנצבות עליה: אֶל תִּירָאִי, כי בן ילדת. ולא ענתה ולא שתה לבה. ותקרא לנער אי כבוד, לאמר: גלה כבוד מישראל, אֶל הַלֶּקַח ארון האלקים וְאֶל חמיה וְאִישָׁהּ" (שם, כ-כא). אח"כ היא חוזרת שוב ואומרת: "גלה כבוד מישראל, כי נלקח ארון האלקים" (שם, כב). כל מה שקרה לי מתגמד לעומת "נלקח ארון האלקים". בעלי מת, חותני מת, הוא שופט בישראל וכהן גדול, כל הגזרות שנגזרו על בית ילי (עי' שם ב, כז-לו) מתחילות להתקיים, ומה היא לוקחת ללב יותר מכל? "כי נלקח ארון האלקים", כמו ילי חמיה, שגם הוא שמע לפני כן על תבוסת ישראל ועל מות שני בניו, והחזיק מעמד, אבל כששמע על ארון האלקים שנלקח, נפל מעל הכסא ומת (שם ד, יז-יח), מפני שהם הרגישו מהו כבוד התורה ומהו כבוד ארון האלקים, ומה גדול ערכם לעומת ערכים אחרים. גם קדושת המקדש, שכולנו יודעים מה רבה היא, לא נובעת אלא מן הלוחות והתורה שהיו בארון שבקדש הקדשים (עי' מנחות כז, ב). צריכים אנו אפוא להפנים אל לבנו, מה רב ערכה של התורה הקדושה, ומה רב ערך כבוד התורה.

אנו נכנסים השבוע אל חודש כסלו, חודש המאבק של ישראל נגד יון. היננים היו אמנם חכמים, פילוסופים גדולים, הרמב"ם מחשיב מאד את חכמי יון, ואת אריסטו במיוחד, ואעפ"כ חכמת יון "אין בה פרי כי אם פרחים", כדברי ר' יהודה הלוי, כלומר: אין

כן: הכנסת כלה, הלווית המת ועוד. כמה הוא השכר של ת"ת? א"א לנו לדעת, שהרי "יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז" (אבות פ"ד מ"ז), אם תאסוף את כל תענוגות עוה"ז, כל הכסף והיהלומים ואכילה ושתיה ושאר תענוגות שיש בעוה"ז, אין הם שקולים כנגד קורת רוח קטנה ביותר של עוה"ב. ובכל זאת, כדי לקרב קצת את הדברים אל המושגים שלנו, אומר לכם מהו שכר תלמוד תורה בשקלים או בדולרים, למי שרוצה. בין הדברים שמזכירים בברייתא, ישנה גם מצות ביקור חולים. מהו ביקור חולים? ביקור חולים איננו רק לשאול את החולה "מה שלומך" ולאחל לו רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל. ביקור חולים כולל גם לדאוג לחולה לרופא או לאחות אם הוא צריך לכך, ואף להטיסו לחו"ל לניתוח ר"ל במידת הצורך, הוצאות "ביקור חולים" עלולות אפוא להסתכם במאות אלפי שקלים. כך גם בנוגע ל"הכנסת כלה" המוזכרת בברייתא. "הכנסת כלה" זה לא רק לרקוד קצת בחתונה ולאכול שם רבע עוף. "הכנסת כלה" כוללת גם קניית דירה לכלה, קניית רהיטים, קניית בגדים, מכונת כביסה וכל שאר הדברים שהכלה צריכה, וכן לדאוג לאולם ותזמורת וכו', גם כאן עשויות ההוצאות להסתכם במאות אלפי שקלים. והנה, ברור ופשוט שבמצוות השבת הוא יתר על ההוצאה, כלומר: השכר שהקב"ה משלם לאדם עבור המצוה שעשה, ודאי איננו פחות מן ההוצאה שהוציא עבורה. נמצא א"כ שהשכר עבור ביקור חולים והכנסת כלה איננו בעל ערך פחות מכמה מאות אלפי שקלים. ואם אומרים אנו אחרי כל זאת "ותלמוד תורה כנגד כולם", הרי שהשכר עבור כל קיום של מצות תלמוד תורה הוא גבוה אף יותר! האם אנו חיים באמת בהכרה כזו, שכל מילה של תורה "מכניסה" לנו מאות אלפי שקלים? אם היינו רואים את "דף החשבון" שלנו בסניף הבנק שלנו בשמים, והיינו רואים שכתוב בו: "בבוקר למדת כך וכך מילים, ועל כן נוספו לך כך וכך מאות אלפי שקלים", חושבני שהיינו מתאמצים אז ללמוד הרבה יותר, לא כל סיבה היתה טובה אצלנו לסגור בגללה את הגמרא ולהפסיק ללמוד, היינו משתדלים עוד יותר, אולי יותר מדי שלא היינו הולכים לישון, וצריך גם פעם ללכת לישון, ופעם ללכת לאכול. ואולם לצערנו, איננו רואים בחוש את דף החשבון הזה, למרות שודאי לנו שהוא קיים, ולכן השאלה היא, האם הדברים הללו שאנו אומרים בכל בוקר, "ותלמוד תורה כנגד כולם", הם אמת פנימית אצלנו, האם אנו באמת מרגישים את הת"ת כנגד כולם.

הג"ר שלום שברון זצ"ל אמר פעם דרשה ב'שערי חסד', ודיבר על כך שגם ברוחניות, ולא רק בגשמיות, צריך אדם להיות ותרן. הוא סיפר שלר' ישראל מסלנט זצ"ל היה פעם יארצייט אחרי אימו, וליהודי אחר היה יארצייט אחרי בתו, ואע"פ שע"פ הדין יארצייט אחרי האם קודם ליארצייט אחרי הבת (חוץ ממה שר' ישראל היה גדול הדור, שגם מצד זה היה ראוי כמובן להקדים אותו), מ"מ ויתר ר' ישראל על ה"עמוד", כיון שראה שאותו יהודי יצטרע מאד אם לא יעבור הוא לפני התיבה. ואמר אז ר' ישראל, שחסד זה שעושה עם אותו יהודי, יועיל לעילוי נשמת אמו לא פחות ממה שהיה עובר עבורה לפני התיבה. קם אחד משומעי הדרשה ואמר לר' שלום: סיפור יפה מאד כשמספרים אותו על ר' ישראל מסלנט. ר' ישראל מסלנט ידע והבין היטב מה ערכו של קדיש, מה ערכה של תפילה, ואם ויתר עליהם, הרי זה באמת מורה שעשה ויתור גדול. אבל אני, שאינני מוותר כ"כ מהר

בה כל תוכן פנימי, וכולה אינה אלא יופי חיצוני בלבד. אנו צריכים להשתדל, שהחכמה שלנו תהיה חכמה פנימית, שנפנים את חכמת התורה בלבנו, ולא ננהג בה כחכמה הכוללת ידיעות חיצוניות בלבד, ח"ו. מספרים על אחד הפילוסופים הרומאים, שהכתיב פעם לעבדו מאמר שעסק בגנות הכעס. העבד לא נזהר, והדיו נשפכה על פני המאמר. נטל הפילוסוף חרב, התנפל על העבד והרגו. כך עלול לנהוג מי שחכמתו אינה אלא חכמה חיצונית בלבד. אסור לנו שהחכמה שלנו תהיה חיצונית, החכמה צריכה להיות פנימית. החכמה שלנו היא חכמת אלקים, והנפש שלנו היא צלם אלקים, וא"כ החכמה שלנו צריכה להיות ניכרת בצלם האלקים שלנו, בפנימיות שלנו. ואז נזכה ב"ה להיות ממשיכי דרכו של מתתיהו ובניו.